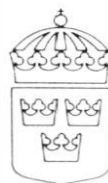

Motion till riksdagen

1985/86:L249

Lars Ahlmark (m)

Rättegångskostnader i mål om ansvarstalan mot aktiebolagsstyrelse

Mot.
1985/86
L249–256

Små aktieägare behandlas illa i vårt land. Främst sker detta givetvis genom skattesystemet. Trippelbeskattningen av aktieutdelningar, realisationsvinstbeskattningen, omsättningskatten och de alltför höga taxeringsvärdena samverkar till att göra enskilt ägande föga attraktivt.

Inte heller företagen har varit särskilt aktsamma om de små aktieägarna. Aktieutdelningens storlek mätt i procent av omsättningen var i början av 1950-talet ca två enheter. I slutet av 1970-talet var den halverad till en procentenhet. Sedan dess har dock en viss ökning skett. Visserligen kan det sägas att det är till aktieägarnas glädje om medel stannar i företagen men det torde inte ha skett i detta fall utan de har i stället gått till andra kostnader.

Effekterna har inte uteblivit. Privatpersoners andel i aktieägandet har sedan början av 1950-talet sjunkit från 70 % till 22 % 1983. (Till detta kommer 1983 aktiefonders ägande om 5 %.) De små aktieägarnas problem visar sig på andra sätt.

Enligt aktiebolagslagens grunder skall alla aktier i ett bolag i princip dela lika på bolagets vinster och äga lika rätt i bolagets tillgångar. Jag bortser därvid från undantag grundade i bolagsordningen, typ A- och B-aktier, eller att bolagets ändamål kan vara ett annat än att göra vinster, t. ex. allmännyttigt eller välgörande.

Ett aktiebolag är alltså normalt grundat för att mobilisera ett rörelsekapital och driva en ekonomiskt givande verksamhet. Allmänheten köper aktier i hopp om större vinst men också med en större risk än om pengarna placerades på ett bankkonto. Ur samhällets och näringslivets synvinkel är detta insättande av riskkapital nödvändigt. Bankerna kan inte låna ut pengar till ett företag om detta saknar ett eget kapital som tar risken i första hand.

Att risken är högst reell visar de konkurser som inträffar. Det har därför ett egenvärde att aktier sprids på många händer. Emellertid innebär utspridningen att flertalet aktieägare har en ringa andel och därmed föga inflytande i bolaget. Några få aktieägare dominerar ofta företaget. Dessa har i regel de små aktieägarnas förtroende, ja, de har kanske rent av satt in sina pengar i bolaget av detta skäl.

Förtroende kan emellertid missbrukas och aktiemajoriteter kan byta ägare. I den offentliga debatten förutsätts ofta att alla aktieägare har ett gemensamt intresse, i varje fall i ett givet företag. Men något sådant gemensamt "ägarintresse" är långt ifrån alltid för handen.

De dominerande aktieägarnas inflytande kanaliseras genom bolagets styrelse. Konflikten mellan stora och små aktieägare manifesterar sig därför

ofta som en konflikt mellan styrelsen och en eller flera små aktieägare. Några exempel kan ges.

Ett bolag med stora, kanske slumrande, tillgångar blir föremål för uppköp genom offentligt anbud, avslutat med att de sista små aktieägarna blir tvångsinlösta. Härvid torde det kunna inträffa att inlösen sker till ett pris som understiger vad bolaget faktiskt är värt. Visserligen kan en enskild aktieägare numera föra talan i domstol, om han tycker att det av skiljenämnd asatta priset är för lågt, men då rättegångskostnaderna normalt kraftigt överskrider hans egna aktiers värde avstår han av privatekonomiska skäl.

Ett särskilt problem kan uppstå när ett bolag är majoritetsägt av ett annat bolag. Det ägande företaget kan då utnyttja sin dominans för att gynna sig självt. Exempel på sådant agerande saknas inte.

På senare tid har i massmedia uppmärksammats den s. k. Leoaffären. Omdömena om den har skiftat från att de vanliga aktieägarna (i Sonesson) ignorerats till att likartade förfaranden är vanliga i vårt land. Den djupare liggande orsaken till vissa åtgärder som vidtas i företag har för övrigt mer med ett orimligt system för beskattning av privatpersoner än med aktiebolagslagen att göra. Men intrycket att de många små aktieägarnas möjligheter att hävda sina intressen behöver förbättras kvarstår.

Regeringen har beslutat att låta utreda Leoaffären. I anslutning till detta har professor Ulf af Trolle hävdat att det vore fel att begränsa ett framtida skydd för minoritetsaktieägare till händelser av Leotyp. "Det finns andra, vanligare och för mig mer stötande företeelser, som bör beaktas. Sverige saknar helt allmänt det skydd för minoritetsaktieägare som finns i civiliserade börsländer", säger af Trolle.

Frågan är emellertid om det är lagregler som saknas eller om det inte snarare gäller aktieägarnas reella möjligheter att utnyttja de lagrum som står till buds. De berörda aktieägarna har teoretiskt sett möjlighet att stämma styrelsen för brott mot t. ex. 8 kap. 13 § aktiebolagslagen: "Styrelsen eller annan ställföreträdare får ej företaga rättshandling eller annan åtgärd som är ägnad att bereda otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare." I praktiken kan detta sällan ske. Rättegångskostnaderna lägger hinder i vägen. Därmed avser jag inte de egna rättegångskostnaderna. Många små aktieägare är utan tvivel i stånd att själva genomföra en dylik rättegång. Vad som avhåller är risken att få betala motpartens rättegångskostnader om talan misslyckas. Motparten, styrelsen, kan med sina resurser driva upp kostnaderna till betydande belopp. Den lille aktieägarens möjligheter att få rättvisa är därmed tämligen illusoriska, även om man har rätt och aktiebolagslagen på sin sida.

Regeln att förlorande part i rättegång skall betala den vinnandes rättegångskostnader kan i och för sig i allmänhet motiveras. Den avhåller mången från att besvära andra med obefogade rättegångar. Den har emellertid sina undantag. Vid expropriation har den, vars egendom skall tvångsköpas, allt fritt i första instans. Vid tvångsinlösen gäller samma sak inför skiljenämnd. Den tvångsinlöste får dock i båda fallen betala vinnande part, om han för saken vidare till högre instans och misslyckas.

Tanken att tappande part skall betala vinnande parts kostnader är inte

allmänt omfattad. I många länder är förhållandena annorlunda. I USA och England gäller exempel att parterna bär sina egna kostnader, såvida inte endera parten burit sig illa åt genom att t. ex. komma med falska bevis eller tvistat i självklar sak. Om tvisten är sådan att förnuftiga människor kunnat ha motsatt mening, anses det vara en oförytterlig mänsklig rätt att få saken prövad till den kostnad man själv vill lägga ned därpå. (Amerikanska jurister brukar förklara saken så, att problemet i nybyggarnas samhälle var att få folk att gå till domstol med sina tvister i stället för att ta till revolvern. Att då tvinga en förlorande part att betala den vinnandes kostnader skulle ha motverkat det angivna syftet.)

Inom det område som faller under aktiebolagslagen synes det hårda svenska systemet mot tappande part i alltför hög grad ha lyckats uppnå den avsedda effekten att nedbringa antalet rättegångar. Ordspråket att "Där ingen åklagare finnes, där finnes heller ingen domare" kan ju i sina yttersta konsekvenser medföra den totala laglösheten. Det finns därför all anledning från rättspolitisk synpunkt att ge bättre möjligheter för enskilda aktieägare att föra talan mot bolagsstyrelser och andra ansvariga utan att riskera personlig ruin.

En möjlig väg att gå skulle vara att tillämpa ett s. k. uppenbarhetskriterium. Om rimlig tveksamhet rådde i saken, skulle parterna få bära sina egna rättegångskostnader. Om däremot saken vore klar i endera riktningen så skulle förlorande part få betala den vinnande partens kostnader. Att saken är oklar betyder därvid att oklarhet finns endera beträffande lagens rätta mening eller beträffande de faktiska förhållandena. Aktieägaren skall ha rätt att ta fasta på för honom åtkomliga fakta, dvs. av bolaget utgivna redogörelser samt vad som eljest framkommit före stämningdagen. Ting som varit tillgängliga enbart för motparten skall ej beaktas vid bedömningen av fördelningen av rättegångskostnaderna.

Genom en reglering av rättegångskostnadernas fördelning enligt ovanstående riktlinjer uppnås en rimlig balans mellan små och stora aktieägare. Risken för att denna modell skulle leda till ett onödigt omfattande processande får betraktas som obetydlig. I och med att möjligheter tillskapas att få aktiebolagslagen efterlevd bortfaller i stor utsträckning själva problemet med de små aktieägarnas svaga position jämfört med de stora.

Hemställan

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställs

att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändrade regler för fördelning av rättegångskostnader i syfte att möjliggöra för enskilda aktieägare att rättsligen angripa aktiebolagsstyrelser för handlingar stridande mot aktiebolagslag och annan civil lagstiftning.

Stockholm den 24 januari 1986

Lars Ahlmark (m)